

Muqeddes Kitab

Tewrat, Zebur
we Injil toghrisida
kirish söz

© Muqeddes Kitab 2012
CC BY-SA 4.0
www.mukeddeskalam.com
«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Muqeddes Kitab

Tewrat, Zebur we Injil toghrisida kirish söz

Ershtin nazil qilinghan bu kalamni tonushturushqa insanning tili derweqe bekla ajizliq qilidu.

Insaniyetning herqaysi tarixiy dewrliride peylasoplar we danishmen dep atalghanlar öz eqlige tayinip közi körgen ishlardin perez qilip, chamisining yétishiche özlirining xiyalidiki Yaratquchisi toghrisidiki heqiqetler üstide izdinip kelgen. Dunya miqyasidiki kutupxanilar ularning shu tirishchanliqliridin barliqqa kelgen eserler bilen toldurulup turmaqta; biraq, ularning arisidiki réalliqqa yüzlengen bezi semimiy kishiler özlirining otturigha qoyghan qarashliridiki kemtüklüknü étirap qilishidu. Bu hergizmu ejeb linerlik ish emes; buning sewebi shuki, hertereplime cheklimige uchraydighan insan cheksiz bir Xudani öz eqlige tayinip pütünley chüshinip kételmeydu, elwette! Eng muhimi, gunahqa pétip qalghan insanlar qandaqmu pak-muqeddes Yaratquchisidin birer melumatni bilip yételisun?

Undaqa, Yaratquchimizni tonushtin ümid üzüshimizge toghra kélemdu? Yaq, hergiz ümitsizlinishimizge bolmaydu. Eger Xuda Özini insanlarga ayan qilishni xalisa hem shundaqla Özini ayan qilishtin xushalliq tapqan bolsa, undaqa ehwal pütünley bashqiche bolidu, elwette. Xudagha ming mertem teshekkür! Perwerdigar Xuda del shundaq qildi. U Özini söz hem yazmilar bilen insanlarga ayan qilip, insaniyetke özi heqqide chüshenche berdi.

Tewrat yazmilirida «Mezkur kitablar del mushundaq meqsette ata qilinghan» déyilidu; Zebur yazmilirida «Mezkur kitablar del mushundaq meqsette ata qilinghan» déyilidu; Injil yazmilirida «Mezkur kitablar del mushundaq meqsette ata qilinghan» déyilidu.

Injilda Perwerdigar Xudaning Öz-Özini ayan qilghanliqini mueyyenleshtüridighan ikki yekün xaraktérliq bayan tépilidu: —

«Pütkül muqeddes yazmilarning hemmisi Xudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilen yézilghan bolup, u telim bérish, tenbih bérish, xataqlarni tüzitish we kishilerni heqqaniyet yoligha bashlashqa paydiliqtur» («2Tim.» 3:16).

«Muqeddes Kitab»

Mushu yerde «**Pütkül muqeddes yazmilarning hemmisi**» dégen ibare Injildin ilgiriki Tewrat-Zebur, shundaqla Injilning özidiki herbir söz-ayetning Xudadin kelgenlikini tekitleydu.

«**Shuni hemmidin muhim dep bilishinglar kérekki, muqeddes yazmilardiki héchqaysi wehiy peyghemberlarning öz chüshenchisi boyiche yetküzülgén emes** (yaki «özliri oylap chiqqan emes»). **Chünki héchqandaq wehiy-bésharet insanlarning iradisidin kelgen emes, belki Xudaning muqeddes ademliri Muqeddes Roh teripidin yéteklinip, Uning türtkisi bilen éytqan söz-kalamdur**» («2Pét.» 1:20-21).

Yuqirida biz Tewrat, Zebur we Injilni ershtin nazil qilinghan yaki ershtin ata qilinghan, dep tekitlep öttuq. Undaqt Xuda Tewrat, Zebur we Injildiki sözlerni pütken peyghemberlerge we muqeddes bendilirige xuddi ustaz öz shagirtlirigha «anglap yézish» meshiqi qilghuzghandek oqup bergenmidu? Yaki Tewrat, Zebur we Injildiki sözler biwasite asmandin tashlap bérilgenmu?

Yuqiriqi ayetlerge qarighanda, hergiz undaq oylamaymiz. Oqurmenler «nabi» (peyghember) dégen sözni bilishi mumkin. Eslide bu söz ibranii tilidiki «naba» dégen sözdin kélip chiqqan. «Naba» dégen söz eslide: «urghup chiqish», «bolduqlap chiqish» dégen menini bildüridu. Muqeddes Kitabtiki telimlerde asasen biz shundaq ishinimizki, Xudaning sözi Uning Rohining «yolyoruq-ilhami» bilen peyghemberlerge yetküzülgén, andin bu sözler yene peyghemberlarning ichidin «**Uning Rohining yolyoruq-ilhami bilen**» (grék tilida «Xuda nepisi bilen kirgüzüp») urghup chiqqan (grék tilida «roh» we «nepes» bir söz).

Shundaq oxshitishqa boliduki, Xudaning söz-kalami xuddi muzikining sazdin chiqqinidek peyghemberlarning roh-qelbliridin chiqqan bolidu. Sazning özi xas alahidiligi muzikining ahangigha yaki xarakterigha tesir yetküzidu; lékin sazning alahidiligi yaki xususiyiti (ishenchlik saz bolsila) usta sazchigha tosalghu bolmaydu; usta dutarchi özi chélishni xalaydighan pedige chélish üçün melum alahidiligi yaki xaktéri bar dutarni talliwalidu; andin chélish uslubi yaki istilini sazning alahidilike yaki xaktérigha maslashturidu. Shundaq qilip usta sazchining chalghan muzikisi belkim téximu yéqimliq hem téximu tesirlik bolidu. Shuninggha oxshash, Xudamu Özining «sazliri» bolghan peyghemberlerni talliwalidu; Xudaning qoli astida peyghemberlarning méjez-xaktéri, hetta ularning béshidin ötküzülgenlirimu Xuda éytmaqchi bolghan sözlerni alahide yolda ipadileshte wasite bolidu. Shunga biz heqiqiy peyghemberlarning sözlirini ularning roh-qelbidin chiqqan hem Xudadin chiqqan, deymiz. Xuddi rosul Pawlusning éytqinidek: «**Pütkül muqeddes yazmilarning hemmisi Xudaning Rohining yolyoruq-ilhami bilen yézilghan**». Shunga muqeddes yazmilar Xudaning Hemmige qadir qoli we hoquqi arqiliq yetküzülgén, shuning üçün biz uning barliq sözlirini heqiqet hem herbir eqil-xushi jayida bolghan adem teripidin heqiqet dep qobul qilinishi kérek dep qaraymiz. Xudaning muqeddes

«Muqeddes Kitab»

yazmilarni ata qilish yoli toghrisida kéyinche biz yene köp chüshenchilerni bérimiz; tonushturush yolida mushunchilik yazghinimiz hazirche yéterlik bolar.

Xudaning sözlirining yetküzülüşide buningdin bashqa yollarmu bolghan, elwette; mesilen, Musa peyghember Sinay téghida Xudadin kelgen, pütüş kérek bolghan muqeddes qanunni we muqeddes chédirning quruluşi toghrisidiki yolyoruqlarni tapshuruwalghanda u mushularni biwasite ershtin qobul qilghan («Mis.» 19-31-bablar); rosul Yuhanna axirqi zamandiki ishlarni we yéngi asman-zéminni ayan qilghan wehiyni tapshuruwalghanda, bu Wehiy asasen uninggha biwasite ershtin yetküzülgen (Injil «Wehiy» kitab).

Oqurmenlarning bezilirige sel heyran qalarliq bolushi mumkinki, Tewrat we Injil birla muellip teripidin köp qisimliq bolup pütülgen kitab bolmastin, belki qiriqtin artuq muellip teripidin pütülgen köp qisimliq bir kitabtur. Tewratning awwalqi besh qismi derweqe Musa peyghember teripidin pütülgen. Bu besh qisimning birinchisi, yeni «Yaritilish» dégen qisim Xudaning alemni yaritish jeryanining xatirisi we insaniyetning Adem-atimizdin tartip Ibrahim we uning ailisidikilergiche bolghan rohiy tarixining xatirisidur. Musa peyghember bu kitabni Xudaning yolyoruqi bilen pütken, dep ishinimiz; emma u «Yaritilish»ni yézishta peqet Xudaning Rohining yétekchilikide özidin ilgiri mewjut bolghan, Ibrahimning jemetide saqlinip kelgen birnechche aghzaki yaki pütüklük tarixlarni toplan xatirilgen tarixshunasning rolini ötigenidi. Bu kitabni Musa miladiyedin ilgiriki 1475-1400-yillarda pütken, dep qaraymiz. Tewrattiki yene bir kitabni, yeni «Ayup peyghember» dégen kitab buningdin téximu burun pütülgen bolushi mumkin dep qaraymiz.

Ibrahimdin Yehudiy xelqi, yeni «Israil» kélip chiqqan. Musaning Israil ichidiki yétekchiligi we peyghemberlikidin kéyin, Xuda Yehudiy xelqining herbir dewri üçün dégüdek peyghemberlerni teyinlep turdi; ular xelqge Xudaning pak-muqeddesliki, wediliri we yollirini eslitetti hem beziliri ilgiriki peyghemberler yetküzgen xewerlerge köprek yéngi wehiylerni yükleytti. Bésharetlardin bashqa Tewrattiki bezi kitablarni tarixiy xatiriler we bezilirini ibadet qollanmisi yaki ibadet nezmiliri déyishke bolidu. Tewratqa jemi bolup 39 kitab bar (Yehudiy xelqi adette bulardin bezilirini birleshtürüp 22 kitab qilidu). Bularning muellipliri az dégendimu belkim 32 adem bolup, ularning yézilghan waqitliri belkim miladiyedin ilgiriki 1600-yilidin miladiyedin ilgiriki 396-yilighiche sozulghan bolushi mumkin. Kitablarning muellipliri xan jemetidikilerdin tartip déhqanlarchiche bolghan her tebiqe we her derijilik maarip terbiyesi körgen ademler idi. Gerche arqa körünüşshi shundaq her tereplimilik bolsimu, Tewrat jümlidin Zeburdiki xewerler Injildiki xewer bilen qoshulup ayrilmas mukemmel bolghan bir pütünlüktin ibarettur.

«Muqeddes Kitab»

Undaqta Tewratta zadi qandaq ishlar xatirilinidu?

Bu toghrisida biz oqurmenler üçhün töwendiki addiy hem ixcham yekünni bérimiz: —

(1) Xudaning alemni yaritishi, shundaqla buningdiki muddia-meqsiti, bolupmu insangha bolghan muddia-meqsiti xatirilengen;

(2) Xudaning insan bilen eslidiki yéqin munasiwiti xatirilengen;

(3) Ushbu munasiwetning insanning gunah sadir qilghini tüpeylidin buzulghanliqi xatirilengen;

(4) Xudaning insanning gunahi wejedin chüshidighan balayi'apetler toghruluq wehiysi we insaniyetni Özige yéqin munasiwetke qaytidin keltürüş toghruluq wedisi xatirilengen;

(5) Xuda agah-bésharet qilghinidek, insanning gunahi wejedin chüshidighan «terbiyilik jaza» bolghan apetler (mesilen, Nuh peyghember dewridiki topan, «Babil munari» qatarliq weqeler) xatirilengen;

(6) Xudaning insaniyetni Özige yéqin munasiwetke qaytidin keltürüş toghruluq wedisi Ibrahimni Özige chaqirishi bilen bashlinidu. U Ibrahimgha: **«Sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililerge bext ata qilinidu»** dep wede qilidu («Yar.» 12:3). Kéyin, bu wedining Ibrahimdin chiqqan elge, yeni Yehudiy xelqige qaldurulghanliqi xatirilengen.

Xuda **«ular arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililerge bext ata qilinidu»** dep wede qilghan; shundaq iken, u Yehudiy xelqi arqiliq biz («yer yüzidiki eller»)ge «bext yetküzidighan» qandaq ishlarni qildi? Biz Yehudiylarning tarixigha nezer salidighan bolsaq mundaq xulasige kéleleymiz: —

(1) Xuda Yehudiy xelqige Özining mutleq heqqaniyliqini we pak-muqeddeslikini ayan qildi. Bular Xuda ulargha tapilighan barliq qanun-belgilimilerde mujessemleshken. Bashqa ellermu bu qanunlar arqiliq Xudaning tebiitidin azraq bolsimu chüshenchige ige bolalighan.

(2) Yehudiy xelqi Musa peyghember arqiliq chüshürülgen bu pütkül qanun-tüzümlerge emel qilishqa tiriship-tirmiship intilishliri dawamida özlirining gunahkar tebiitining asaritage esir bolup qalghanliqini bilip yetken.

(3) Bundaq qattiq sawaqni bilgendin kéyin, Israilda öz gunahliq tebiitini obdan bilgen, Xudagha sadiq bolghan bir «qaldisi» peyda boldi. Shuning bilen ular özlirining bir Qutquzghuchigha bolghan qet'iy mohtajliqini tonup yetken; Qutquzghuchi dunyagha kelgende ular uni qobul qilishqa teyyar idi.

(«Xudaning qaldisi»din bashqilar bolsa özining qayta-qayta ötküzgen sewenliklirige közini yumup, özlirini bashqa eller bilen sélishturup: «Herhalda, biz bu «butperes kapirlar»din yaxshimiz» déyishti. Biraq Xuda ularning qelbiga qarap ularni emeliyette kapirlardin better dep bildi).

«Muqeddes Kitab»

(4) Köp peyghemberlarning hayati we sözliri xatirilengen Tewrat-Zeburda, herqaysi dewrlerde yashighan köpligen peyghemberlarning bayanliri arqiliq Xuda kelgüside bir Qutquzghuchi, yeni Mesihni ewetidighanliqini insanlarga uqturidu. Mesih kelgende U: (a) Öz azab-oqubetliri bilen Sheytanni meghlup qilidu; (e) awwal Israilgha, andin barliq bashqa ellerge gunahlarning kechürümini élip kélidu; (b) nijat, yeni yéngi (menggülük) hayatni élip kélidu; bashqiche éytqanda U Xudaning insanda bolghan eslidiki meqsiti, yeni **«insan obrazimiz we süritimiz bolsun»** dégen meqsitini axirida emelge ashuridu («Yar.» 1:26).

(5) Axirida Israil xelqi arqiliq Qutquzghuchi-Mesih pak qiz Meryemdin tughulup, dunyagha keldi. U del **«barliq ellerge ata qilinghan bext»**tur.

Yuqiridiki bu besh basquchni yene Xudaning padishahliqining aldi bilen Sheytanning, andin insanning gunahqa téyilip chüshüsh sewebidin buzulghan alemge qedemmuqadem «bösup kirish» jeryani dep süpetlisekmu bolidu.

Yuqirida tilgha élinghan birinchi, ikkinchi, üçinchi we tötinchi bext-beriket yetküzidighan basquchlar Tewratning asasiy mezmunidur. «Tewrat» dégen sözning menisi «yolyoruq», «hidayet» dégenlik bolup — u peqet Xudaning emrila emes, belki insanlarga ularning Xudagha qet'iy mohtajliqi toghruluq telim-terbiye bérip, Xuda bilen yarashTURUSH yolini, yeni nijatni ayan qilidighan kitabtur. Injilning asasiy xewiri bolsa Xudaning nijatini élip kelgen Mesihning dunyagha kélishi, elwette; shunga Tewrat we Injilning bir-biri bilen bolghan munasiwiti «ten bilen bash»ning munasiwitidur — ayrilmas bir pütünlükning ikki qismidur.

Terjime prinsipliri

Tewratning zor köp qismi ibraniy tilida, az bir qismi aramiy tilida yézilghan, Injil qedimki grék tili (Yunan tili)da yézilghan. Biz Tewratning herbir qismini terjime qilghinimizda uninggha munasiwetlik ibraniyshunaslarning (ingliz tilida yézilghan) eserlirini oqup paydilanduq; andin birnechche xil ingliz tilidiki terjimilerdin, xenzu tilidiki «Xéxében», «Shinyiben» we «Lujéjüng» qatarliq terjime nusxiliridin we rus tilidiki «Sinodal» terjimisidin paydilanduq. Hemde biz Mehmet Shükriyning Qeshqerde 1910-1937-yillirida ishligen uyghur tilidiki terjimisi (torda **«www.dunyaningnuri.com»**) we shundaqla «Hazirqi zaman uyghurche terjimisi»din (torda **«www.hayatnuri.com»**)de tépilidighan qisimliridin köp paydilanduq.

«Muqeddes Kitab»

Injilni terjime qilish xizmitimizde yuqirida tilgha élinghan matéryallardin bashqa biz grék tilidiki tékistlerni biwasite körüp ishliduq we shuningdek qedimki grék tilini tetqiq qilghan nurghuniInjilshunaslarning eserliridin paydilinip turup ishliduq.

Qolingizdiki bu terjime nusxisida bizning közligen nishan-meqsitimiz shuki, küchimizning yétishiche oqurmenlerge eslidiki ibraniyeche we grékche tékistlerni eynen ipadileydighan shekil we söz-ibarilerni qollinishqa tirishtuq. Ushbu xizmetni Xuda aldida titrep-qorqqan halda, Uningdin: «Bizge Öz söz-kalamingni sadiqliq bilen ipadilesh qabiliyitini ata qilghaysen» dep ötüñüp ishliduq. Bizge yadrem bergen bir ibraniyshunasning: «Muqeddes Kitabni terjime qilghuchi choqum esliy tékistning quli bolushi kérek» dégen hékmetlik sözini prinsip qilduq. Ibraniy tilidiki yaki grék tilidiki melum bir söz-ibare we idiomning uyghur tilida udul kélidighanliri bolsa, biz shuni terjimimizde ishlettüq, elwette; qaysi yerde ibraniy tilida yaki grék tilida melum bir söz-ibare we idiomni sözmusöz terjime qilghan bolsaq oqurmenlerge müjmellik, ikki bisliq yaki xata tesir yetküzüsh éhtimalliqi bolghanda, biz menisi uninggha eng yéqin ibarini ishlitishke tirishtuq we köp yerlerde eslidiki ibarini izahatlimizda körsettüq.

Bezi ayetlerning terjimimizde körsitilginidin yene bashqa xil chüshendürüshliri bolsa, ularni izahatlimizdimu körsitishke tirishtuq we bezide biz tallighan terjiminin sewebirlirini körsettüq.

Tewrat we Injilning barliq qisimlirida kitabning arqa körünüşini tonushturidighan «kirish söz» bar, we axirida chüshinish tes bolghan ayetler sherhlinidighan yaki bezi muhim nuqtilar tekitlep körsitilidighan «qoshumche söz»lerni kirgüzüduq.

Muqeddes Kitabni öginish we chüshinishtiki eng yaxshi qoral del muqeddes kitabning özidur; u oqulghanséri öz-özige sherh béríp chüshenchimizni ashurup baridu. Shu wejedin biz izahatlimizdimu mezkur ayet bilen yéqin munasiwetlik bolghan bashqa ayetlerning qeyerde körülgenlikini körsitip öttüq.

Terjime jeryanida Hemmige Qadir Bolghuchining bizge ata qilghan küch-mediti üchün Uninggha sanaqsiz rehmetlerni éytimiz, shundaqla Uningdin bizge medet bergendek oqurmenlergimu Öz söz-kalamini chüshinishige medet bérishini chin könglimizdin ümid qilimiz.

Bizning bu terjimimizni «www.mukeddeskalam.com»tin chüshürüshke bolidu we shu tor bettin munasiwetlik bashqa matéryallarmu oqurmenlerge teminlinidu. Mana bu jayda biz oqurmenlerning soalliri yaki pikirlerini qarshi alimiz we imkaniyitimiz bariche silerge jawab bérimiz.

Esliy tékistler

Oqurmenler: «Tewratning esliy qol yazmisi nede?», «Injilning esliy qol yazmisi nede?», «Siler némini asas qilib terjime qildinglar?» dégen soalni qoyushi mumkin. Bu elwette intayin aqilanilik bilen quyulghan soaldur.

Bu soalgha béridighan jawabimiz shuki, biz bu izdinisni oqurmenlirimizge hawale qilimiz. Ishinmizki, qedirlik oqurmenlirimiz töwendiki addiy xewerni kütüpxanilardin yaki «Intérnét»tin tekshürüp tapalaydu: —

(1) Tewratning yaki Injilning eslidiki qol yazmilirining héchqaysisi бүгүнге qeder tépilghini yoq.

(2) Halbuki, Tewratning herqaysi qisimlirining xéli köp intayin qedimki köchürme nusxiliri we shuningdek Injilning herqaysi qisimlirining intayin köp qedimki köchürme nusxiliri mewjut.

(3) Tewrat qisimlirining köchürmilirining bir-biri bilen sélishturulushidin Yehudiy xelqining muqeddes kalamlarni «köchürüş xizmiti»diki sadiqligi we estayidilliqi éniq körüldü. Ular muqeddes kalamlarni köchürüş xizmiti jehette dang chiqarghan. Bu heqiqetni ochuq ispatlaydighan töwendiki pakitlarga qarap baqayli: —

(a) Miladiyedin kényinki 1930-yilghiche «Tewrattiki eng qedimki köchürmiler» dep qaralghan yazmilarning yézilghan waqti alimlarning perziche miladiyedin kényinki 800-yillar idi (bu köchürülmiler «Masorit tékistliri» déyilidu). 1930-yillarda Iordaniyede, «Ölük Dégiz»gha yéqin öngkürlerdin nahayiti köp qedimki oram yazmilar tépilghan. Arxéologlarning tekshürüp ispatlishiche bu yazmilarning yézilghan waqti az dégendimu miladiyedin ilgiriki 2-esirge yaki 3-esirge toghra kélidu. Bu oram yazmilar «Ester» qismidin bashqa, Tewratning barliq qisimlirini öz ichige alidu. Bu oram yazmilarni 1000 yildin kényinki «Masorit tékistliri» bilen sélishturghanda bayqalghan perqler zerrichilik dégili bolidu. Shunga qolimizdiki Tewratning köchürülmiliri mutleq ishenchlik, dep ispatlinidu.

(e) Yehudiy xelqi esir-mu-esir Tewrattiki yazmilarni tolimu qedirlep kelgen. Ular Tewratning qisimlirini köchürüş xizmitini intayin muhim dep qarighachqa, melum köchürmining toghriliqini tekshürüshte herxil tekshürüş yollirini ijad qilghan. Bu tekshürüş yolliridin biri «herplerni sanash» bolup, melum yéngi köchürülmining herp sani birsı artuq yaki kem bolsa, yaki pütün köchürülmining «del otturısıdiki» herp toghra bolmisa ular köchürmini shu haman yirtip tashlaytti we yéngiwashtin köchürüşni bashlaytti (hazirqi metbuat bundaq qel'em bilen köchürüşni kéreksiz qildi, elwette, lékin bezi Yehudiylar chirayliq körkem bolsun dep téxiche hösne xet bilen köchürüwatidu).

«Muqeddés Kitab»

(4) Injilning qedimki köchürülmiliri nahayiti köp (dunyaning köp yerliridin tépilghan 8000din artuq köchürme nusxisi bar). Bularning eng qedimkiliri miladiyedin kényinki 2-esirde yaki hetta 1-esirde yizilghan. Ularning köp qismi bir-birige sélishturulghanda perqlirining yenila intayin azliqi bayqilidu. Biz terjimimizde yuqirida tilgha élinghan nurghun tékistlerdin tallangan «köp köchürmilerdin tallanma» dégen tékistni asas qilduq. Izahatimizda qedimki köchürülmilerde ehmiyiti bar bolghan perqler bolsa biz shuni körsitishke tirishtuq. Emma shundaq perqler héchyerde Injildiki muhim telimlerge héchqandaq tesir körsitelmeydu.

Perwerdigar Xuda Hemmige Qadirdur. Shunglashqa, Uning muqeddés söz-kalamigha ishinishni we estayidilliq bilen egiship méngishni xalaydighanlar üçün, Perwerdigarning uni toluq, mukemmel saqlashqa qadir ikenlikige mutleq ishinimiz.

«Qedimki köchürülmiler»ning foto nusxilirinimu körüng.

Izahat: — Yene oqurmenlerge eskertmekchimizki, tékist ichide körülgen barliq kirish sözler, mawzular, bash qurlar, izahatlar we qoshumche sözler oqurmenlerge yardimi bolsun üçün terjiman teripidin bérildi. Ular muqeddés kitabning esliyi tékist-ayetlirining bir qismi emes.

Yene körsetmekchimizki, Tewrat-injildiki «bab»lar we «ayetler»ning «tertip reqemliri» oqurmenlerge qolayliq bolsun üçün köchürgüchiler teripidin qoshulghan bolup, ular esliyi tékistning bir qismi emes idi. Esli tékistlerde peqet «Zebur»dila küylerning esli «tertip reqemliri» bolghan.

Eyni tékistke yene söz qoshqan bolsa biz bu sözlerni mushu rengde bérimiz.

Izahat: — mushu terjimimizde melum kitabning YY-bab, XX-ayet «XX:YY» dep ipadilendi; mesilen, «Yar.» 49:23 bolsa Tewrat, «Yaritilish», 49-bab, 23-ayetni körsitidu.